

”Visjonen er å utvikle museet til et moderne senter for sørlandsk identitet. Landsdelens største kulturhistoriske museum skal plasseres nær byen med blikket utover Skagerrak mot Europa. Agders kultur er et konglomerat av impulser fra hele verden. Det nye museet skal gi deg kunnskap om verden og Sørlandet.”

Jan Henrik Munksgaard, tidligere direktør ved Vest-Agder Fylkesmuseum.

Sitatet forteller noe om drivkreftene og ønskene som ligger til grunn for utviklingen av Vest-Agder-museet på Odderøya. Museet skal favne, interessere, bevare, engasjere og utvikle. Utviklingsprosesser er til tider langsomme og omstendelige, men det er ønsket om å sikre kvalitet og gode løsninger som ligger til grunn for disse. Tilfredsheten er stor når planene og ideene tar form og blir realisert.

Odderøya med Kristiansand i bakgrunnen.
Foto: Kjartan Bjelland.

FAGLIG OG SYNLIG PÅ ODDERØYA

John Olsen

Tanker om et museumsområde

Tanken om et museum på Odderøya er ikke ny. Allerede i 1906 gikk flertallet i generalforsamlingen i Kristianssands Folkemusæum inn for Odderøya som ny lokalitet for friluftsmuseet som inntil da hadde vært på Bellevue.¹ Forslaget fikk også støtte fra Christianssand og Oplands Turistforening. Museet ble imidlertid i stedet plassert på Grim og siden på Kongsgård før Odderøya igjen ble aktuell.

I løpet av 1990-årene avviklet Forsvaret sin virksomhet på øya, og dermed kom spørsmålet opp om hva de sentrumsnære og attraktive arealene skulle brukes til. I 1997 foreslo Kristiansand kommune og Vest-Agder fylkeskommune å relokalisere friluftsmuseet på Kongsgård til Odderøya. Vest-Agder Fylkesmuseum med direktør Jan Henrik Munksgaard i spissen begynte å utarbeide planer for museumsetableringen på øya og har siden jobbet aktivt for å realisere dette forslaget. Etter at Vest-Agder Fylkesmuseum ble en avdeling i det konsoliderte Vest-Agder-museet, har også den nye samlede organisasjonen hatt stort fokus på museumsetableringen på øya. Denne etableringen er definert som det viktigste utviklingsprosjektet for Vest-Agder-museet.

I 2007 vedtok Vest-Agder fylkeskommune og Vest-Agder-museet å legge administrasjonen for det konsoliderte museet til øya. Reguleringsplanen for Odderøya og museumsområdet ble vedtatt i 2008 og beskriver både museumshavn, nytt formidlingsbygg og friluftsmuseum på Odderøya.

Vest-Agder fylkeskommune og Kristiansand kommune fattet i 2011 likelydende vedtak om at museet skal etableres på Odderøya, med fokus på områdets maritime og militære historie.² Etableringen skal skje i tre faser; først skal museumshavna i Nodeviga etableres, deretter nytt formidlingsbygg i samme område, før reetableringen av friluftsmuseet skjer i siste fase.

Som et resultat av vedtakene ble *Prosjekt Odderøya utvikling* etablert av Kristiansand kommune og Vest-Agder fylkeskommune våren 2012. Målet er å legge til rette for at det allerede etablerte kunst- og kulturmiljøet på Odderøya skal fortsette å utvikle seg parallelt med museumsetableringen.³ Odderøya og etableringen av museet stod sentralt i Kristiansand kommunes kulturstrategi 2002–2011, og gjør det også i perioden 2013–2023.

Aktivitet skaper engasjement og ny kunnskap.
Foto: Anita Nilsen, Vest-Agder-museet.

Det er et overordnet mål at utviklingen av museet på Odderøya skal bidra til å styrke Kristiansand som landsdelshovedstad.

Museet har i årene etter 1997 arbeidet aktivt med planer og skisser for hvordan museet på Odderøya skal bli. Til sammen omfatter museumsområdet ca. 10 % av arealet på øya. Både norske og utenlandske museer har vært besøkt, kontakter opprettet og kompetanse knyttet til reiseliv, attraksjonsutvikling og kulturhistoriske tema har vært innhentet. Finansiering og praktisk gjennomføring gjør det nødvendig med en etablering i flere faser. I 2011 startet derfor Vest-Agder-museet med utstilling av klassiske plastbåter i Nodeviga. Året etter ble tilbudet utvidet med aktiviteter for barn i Lille Nodeviga.

Mulighetenes øy

Hva er så egentlig denne klippen mellom Kristiansands to havner, som heter Odderøya? Med sin nærhet til byen og sjøen er øya fremfor alt et viktig rekreasjonsområde for byens befolkning. Derfor presiseres det i kommunens planer at Odderøya skal beholdes som en grønn lunge forbeholdt kulturformål. Øya er i høyeste grad et kulturlandskap, og aktiviteten på Odderøya har alltid vært nært knyttet til Kristiansand bys utvikling. Her finnes blant annet festningsverk fra tiden like etter Kristiansands grunnleggelse, fra første og andre verdenskrig og fra den kalde krigen. Av sivile kulturminner må nevnes en unik karantenestasjon og fyret fra 1800-tallet.

På Odderøya kan disse kulturminnene og historiene de forteller formidles på stedet, et steinkast fra Kristiansand sentrum.⁴

Kristiansand er i ferd med å etablere seg som en viktig cruisehavn. I 2011 besøkte 32 skip byen, året etter var det 52, og i 2013 er det ventet 59 skip. Sommeren 2012 var preget av avisoverskrifter om cruiseturister på leting etter sentrumsnære aktiviteter og attraksjoner. Etableringen av et sentrumsnært museum med museumshavn og en tilrettelegging av forsvarsminnene på øya vil utvilsomt være et viktig bidrag til å bedre på dette. En museumsetablering på Odderøya vil, sammen med Kilden og Aquarama, bidra til å revitalisere Kvadraturen.

Museumsetableringen på Odderøya vil som nevnt innebære et økt fokus på områdets maritime og militære historie. På øya finnes det en rekke forsvarsinstallasjoner fra ulike perioder som har spilt en rolle i betydningsfulle hendelser i Norges historie. Mange av disse er lokalisert utenfor det definerte museumsområdet. Museet ser det likevel som en viktig oppgave å bidra til å synliggjøre disse installasjonene og å formidle historien de representerer i samarbeid med andre aktører på øya.

En suksessfull etablering av Vest-Agder-museet på Odderøya fordrer samarbeid. Museet, Kilden og det øvrige kunst- og kulturmiljøet på Odderøya er viktige elementer i et sentrumsnært kulturmiljø. I 2011 hadde Norsk kulturråd en konferanse om hvordan kunst og museum kan kobles på nye måter. Det ligger åpenbart et spennende potensiale i samarbeidet mellom de mange aktørene på Odderøya. Museet ønsker seg fremfor alt gode samarbeidspartnere og gode naboer. At Kristiansand kajakkklubb blir værende i Nodeviga, er en ressurs og en mulighet for begge parter til å utvikle aktiviteter sammen. Kristiansand orlogsförening, HKH Kronprinsregent Fredriks laug af 1788 og Odderøyas Venner innehar også

Hva slags spennende ting ligger skjult under vannoverflaten?
Foto: Vest-Agder-museet.

kompetanse som vil være viktig for museet. Det er naturlig å søke samarbeid med disse organisasjonene og kunnskapsrike enkeltpersoner når øyas historie skal tilgjengeliggjøres og formidles. Odderøya Open er et halvårlig arrangement hvor aktørene på øya viser frem sine aktiviteter. Dette er etter hvert blitt et viktig og samlende arrangement for leietakerne der. Museet ser Odderøya Open som en viktig arena, både for å knytte samarbeid på tvers av profesjoner, men også for å vise hvilken positiv ressurs museet kan være.

Museet som samfunnsaktør

Dagens museum har en helt annen rolle enn det som var tilfellet da Kristiansands Folkemusæum ble grunnlagt i 1903. Fra å være en tradisjonell museumsinstitusjon med fokus på innsamling og utstilling av det som da ble sett på som bevaringsverdige bygninger, har museet i dag et annet og utvidet samfunnsoppdrag. Museet skal være en møteplass der det allmenne publikum

får et innblikk i historien og samfunnet vårt. Det skal være en arena der de besøkende ikke bare får presentert informasjon, men der de selv får delta aktivt. Museet er opptatt av å skape dialog med publikum, både før, under og etter besøket. Det ønsker å være i kontakt med publikum gjennom ulike kanaler og medier, både når det gjelder selve besøket, men også i forhold til utstillinger og formidlingsopplegg for øvrig.⁵

Det økte fokuset på aktivitet og deltagelse fra publikum er et prinsipp som følges av museer over hele verden. Museene er på vei bort fra statiske utstillinger og legger større vekt på at publikum skal få delta i ulike aktiviteter knyttet til historiske tema. På denne måten vil de besøkende få et annet inntrykk av og forhold til historien. For det nye museet på Odderøya er målet full integrasjon mellom tradisjonell museumsformidling og aktivitet.

Nært knyttet til ønsket om mer aktivitet og deltagelse ligger begrepet immateriell kulturarv. Dette er ikke-materielle aspekter ved vår historie og kultur som ikke kommer til uttrykk i fysiske gjenstander. Språk, tradisjoner, skikker, arbeidsmetoder og teknikker er bestanddeler av den immaterielle kulturarven. Denne typen kulturarv formidles best gjennom praktiske demonstrasjoner, enten ved at aktører ved museet viser ulike håndverkstradisjoner eller at de besøkende selv får delta i aktiviteter som knytting av knuter, klatring i rigg, prøve ulike typer håndverk og liknende.

Dagens museer har en spennende utfordring i å formidle tema knyttet til lokal historie og tradisjon. De skal også favne hele regioner, dekke enkelte tema på nasjonalt nivå og ikke minst binde sammen fenomener i fortiden med relaterte fenomener i samtiden. Museet på Odderøya skal være et museum for Kristiansand, men

også for Sørlandet. Denne landsdelen er både et møtepunkt og et skjæringspunkt. Gjenstander, byggeskikk, ord og uttrykk bærer preg av impulser fra mange steder i verden.⁶ Samtidig er Sørlandet et grenseområde mellom ulike tradisjoner, for eksempel i byggeskikken, hvor sperretak dominerer i vest og åstak i øst, eller mellom stavbyggetradisjonen i vest og bruken av liggende tømmer i øst. For museet er det viktig å fortelle historien om disse møtene og brytningene og sette dem i sammenheng med de hyppige kulturmøtene man ser i dagens samfunn. Både museet og offentlige myndigheter er opptatt av mangfoldsperspektivet; museene skal gjenspeile den samlede norske befolkning. Sørlandet som møteplass og smelting vil være et godt utgangspunkt for en slik formidling.

En annen del av museets samfunnsoppdrag er å være tilstede og synlig i offentligheten gjennom å engasjere seg i utviklingen av vårt eget nærrområde og kaste lys på hvordan historien ivaretas og identiteter endres. Vest-Agder-museet er også ett av seks museer nasjonalt som har påtatt seg en særskilt oppgave med å forske på og formidle de vanskelige og tabubelagte delene av historien. Museet vil oppnå økt relevans gjennom å stille disse spørsmålene i lys av historisk kompetanse og visualisert gjennom samlingene. Ved å fortelle en mest mulig nyansert historie, vil Vest-Agder-museet kunne innfri sitt mandat om å etablere et ”moderne senter for formidling av kristiansandsregionens historiske arv og identitet.”⁷

Historiske bygninger i nye omgivelser

Det som opprinnelig het Kristianssands Folkemusæum, var det sjettede friluftsmuseet i Norge. Forfatteren Vilhelm Krag var en av drivkreftene bak museet. Han ønsket først og fremst å bevare bygninger fra Setesdal, samtidig som han ønsket å vise Sørlandet og dens by-

På friluftsmuseet bevares eksempler på sørlandsk byggeskikk. Her ses bygninger fra Kvadraturen i Kristiansand. Foto: Torvald Slettebø.

og skjærgårdskultur.⁸ Museet ble som nevnt flyttet flere ganger i løpet av de første tiårene. Allerede i 1906 gikk flertallet på museets ekstraordinære generalforsamling inn for å flytte museet til Odderøya. Vedtaket ble imidlertid ikke gjennomført den gang. Det er altså først nå, mer enn hundre år etter at beslutningen ble tatt, at friluftsmuseet skal flyttes til Odderøya. De rundt førti bygningene skal fortsatt formidle Kristiansands og Sørlandets bygningshistorie, samtidig som de vil være tilgjengelige for lokalbefolkningen og turister på en helt annen måte enn tidligere. De vil fortelle om regionens byggeskikk, impulser fra fjern og nær, om Sørlandet som et brytningspunkt, men også om menneskene som bodde der, om sosiale forhold, samfunnsstrukturer, fattigdom og rikdom.

På Odderøya vil friluftsmuseet være en del av en større helhet som representerer ulike deler av Kristiansands og Sørlandets historie og kultur. By, land og sjø knyttet sammen til et museums- og opplevelsesområde vil gi publikum et større faglig og kulturelt utbytte av besøket. Friluftsmuseet er og vil alltid være tilgjengelig for publikum da bygningene står fritt uten stengsel som hindrer adgang til området. Dette åpner for at folk kan vandre fritt omkring når de ønsker det og oppleve stedet på sin måte, også utenom den tiden da museet fyller området med formidling og aktivitet. Bygningene er ikke kulisser, de er historiske objekter som kan og bør studeres for sin egen del da de forteller mye om regionen og dens historie.

Friluftsmuseet skal ikke bare fortelle historien, men også historien om historien. Det representerer en type museer som ble etablert som en del av nasjons- og identitetsbyggingen ved forrige århundreskifte, og forteller noe om hvordan tidligere generasjoner betraktet og formidlet fortiden.

Museumshavn i Nodeviga

Sommeren 2012 ble det nye sjøfartsmonumentet avduket på odden mellom Store og Lille Nodeviga etter initiativ fra Christianssands Sjømandsforening. Monumentet understreker Kristiansands rolle som en by med en lang maritim historie. Det blir en viktig oppgave for museet å dokumentere og formidle byens maritime historie i tiden som kommer. En god begynnelse har allerede funnet sted i Nodeviga på Odderøyas nordøstside. Der vil museet etablere ei museumshavn med tilhørende formidlingsbygg. En sentral del av museumshavna vil være en permanent båtutstilling.

Museumshavna er et besøkssted i prosjektet *Nasjonal museumshavn*. Oppgaven er å være havn og formidlingssted for de mindre båtene og visualisere Sørlandets båthistorie. *Nasjonal museumshavn* har mange aktører og ledes av Vest-Agder fylkeskommune.

Store Nodeviga er planlagt som sentrum for museets flytende utstillinger. Der skal Sørlandets båter vises frem; nye og gamle, i tre eller plast, med eller uten seil. Museet har i første omgang grepet fatt i den tidlige norske plastbåthistorien. Dette er en historie som har betydd mye for Sørlandet. Den handler om farkost og båt, men også om industri og gründervirksomhet. Museet ønsker å skape et miljø omkring plastbåter,

Klassiske norske plastbåter på rekke og rad i Nodeviga.
Foto: Arve Lindvig, Vest-Agder-museet.

en arena for utveksling av kunnskap og kompetanse, med utgangspunkt i museets eget engasjement og privatpersoner med interesse for å bevare båter og deres historie. På sikt ønsker museet å utvide med andre kategorier av båter for å kunne gi et helhetlig bilde av områdets maritime historie.

Museet har ingen plan om at alle de utstilte båtene må være museets egne. Gjennom å skape et miljø av frivillige, vil museet heller invitere og involvere privatpersoner, foreninger og lag til å delta i å fylle museumshavna med historisk viktige og gode eksemplarer av båter og historier relatert til disse. Kanskje skal også noen av båtene være til utleie slik at besøkende kan bruke dem for en tur på fjorden – eller et besøk til noen av de mange maritime kulturmiljøene i området. Museet har ambisjon om at besøkende også skal kunne ankomme ”vannveien”. Det fordrer at museet klarer å legge til rette for ei enkel gjestehavn hvor dagsbesøkende kan fortøye mens de besøker Odderøya og museet.

Museumshavna skal være mer enn båter på vannet. Den skal også være et område for opplevelse og aktivitet, et sted hvor alle sansene tas i bruk og et sted hvor holdninger og oppfatninger skal utfordres. Historiske hendelser og fakta kombinert med aktiviteter vil gi publikum et inntrykk av fortiden. Sørlandets maritime historie skal formidles med fokus på ulike tidsperioder. Både de hverdagslige og de mer uvanlige hendelsene i sjøfartens historie skal vies oppmerksomhet. Museet ønsker at publikum skal få kjennskap til skipets utvikling og hvordan de ulike skrogformene virker inn på fart og stabilitet. Publikum skal få et innblikk i bruken av navigasjonsinstrumenter og ved hjelp av en seilsimulator forstå vindens og bølgenes påvirkning på fartøyet. Gammel kunnskap om sjøfart skal videreføres ved demonstrasjon av båtbyggerkunst, bøting av garn og reparasjon av seil.

Formidlingsbygg, konserveringssenter og kompetansemiljø

Formidling av historie og kunnskap er en svært sentral del av museumsvirksomheten. For å kunne ha en variert formidlingsvirksomhet, planlegger Vest-Agder-museet å reise et formidlingsbygg i tilknytning til museumshavna.⁹ Bygget planlegges slik at det blir tilgjengelig for alle og skal ha rom med stor grad av fleksibilitet til ulike formål. Kravene til bygget og dets innhold er nøye planlagt for å oppfylle museets og publikums ønsker. Det er viktig at bygget vil harmonere med omgivelsene og utgjøre en helhet med de andre delene av museet på Odderøya.

Tanken er å skape et åpent og luftig bygg med arealer store nok til å huse både små og store utstillinger og med plass til større gjenstander og konstruksjoner for eksempel knyttet til skipsfart. Bygget vil romme både basisutstillinger og temporære utstillinger, noen egenproduserte og noen innleide fra andre museer. Innholdsmessig vil utstillingene dekke en rekke tema knyttet til byen og regionen. Enkelte utstillinger vil ha et nasjonalt omfang. Museet vil fokusere på områdets maritime og militære historie samt Kristiansands og regionens kulturhistorie. Samtidig skal formidlingsbygget vise temporære utstillinger som dekker et vidt spekter av andre relaterte tema.

Forskning og forvaltning er allerede blant museets hovedoppgaver, og museets kompetansemiljø skal videreutvikles. Foruten utstillinger, formidling eller egen aktivitet skal publikum og fagpersoner få tilgang til et fagbibliotek, fotosamlinger og arkiv. Formidlingsbygget skal også være et sted hvor publikum kan møte fagpersonene som arbeider med og spesialiserer seg innenfor ulike fagområder relatert til byen og regionen.

Konservering av museets materiale er grunnleggende for virksomheten. Gjenstander,

fotografier, malerier med mer skal renses, repareres og sikres for videre bevaring med tanke på kommende generasjoner. Dette er en møysommelig oppgave som krever stor kompetanse og ofte avansert teknisk utstyr. For å sikre en god ivaretagelse av denne funksjonen og for å få i stand et godt utstyrt verksted, er det planlagte konserveringssenteret et samarbeid mellom Vest-Agder-museet og Sørlandets Kunstmuseum. I arealbehovene kan det også legges inn romkapasitet til å betjene andre museer i fylket. Samarbeid mellom flere institusjoner er også nødvendig for å kunne etablere og opprettholde et stort nok fagmiljø. Et konserveringssenter kommer ikke bare museene til gode, det kan også utføre oppdrag for bedrifter og privatpersoner. Eksempler kan være private familieportretter som er blitt skadet eller kunstskeer som har vært utsatt for brann eller vannskade. Formidlingsperspektivet står sentralt også i forhold til konserveringssenteret.

Museet på Odderøya

Museet står foran en spennende tid preget av en god blanding av nyskaping og videreføring. Den utviklingen som nå skjer, vil bidra til at museet på en enda bedre måte kan oppfylle sitt samfunnsoppdrag som en opplysende og engasjerende kunnskapsinstitusjon. Kanskje kan følgende fremtidsvisjon bli en realitet:

Forestill deg en formiddag i juli. I museumshavna ligger glinsende plastbåter side om side med tjærebreddetresjekter. En ivrig mor forteller om den gang de kjøpte sin første båt – helt lik den der... Litt lengre borte arbeider en båtbygger flittig, skjont arbeidet er vel mer knyttet til å besvare tallrike spørsmål fra en gruppe barn enn å få båten ferdig, en prioritering de fleste synes å være enige om. Fra en bygning like ved siver det ut liflige dufter. Her klargjøres til dagens økt med røyking av fisk. I vannkanten har to smågutter funnet frem krabbesnore, mens noen andre barn er på skattejakt i hver sin jolle.

En kort spasertur opp fra havna vandrer små og store gjester mellom bygningene i friluftsmuseet. I dag er de heldige; – både tobakkarbeidersken og konsulen selv vandrer omkring i Bygaden og forteller om seg og sitt. Ved Barnas hus formidles gamle leker, for noen av de tilstedeværende strømmer minnene på, mens for de yngre er dette nytt og spennende.

Kilder

Litteratur og andre kilder

Berge, Nils Olav: Høringsutkast til saksdokument ”Odderøya – utviklingsstrategi”. Datert 24.01.2013.
Grønstad, Line og Kirsti Mathisen Hjemdahl: ”Grensesprengende i vasskanten. Forprosjekt om eit maritimt opplevingssenter i Nodeviga for Vest-Agder-museet.” Agderforskning prosjektrapport nr. 3/2010.
Munksgaard, Jan Henrik (red.): *Friluftsmuseet på Kongsgård. Fra hus til hus*, Kristiansand 2001.
Munksgaard, Jan Henrik: Principium. Kulturhavn og formidlingsbygg i Nodeviga. Notat datert 11.05.2010.
Mæsel, Knut, Inger Johanne Mæsel og Jan Henrik Munksgaard: *Rusletur i Kvadraturen 8. Odderøya*. Kristiansand 2012.
Strategi for utvikling av museumsområdet på Odderøya (Kristiansand bystyre sak 102/2011).
Strategisak for videre oppfølging og utvikling av museumsområdet på Odderøya i Kristiansand (Fylkestinget sak 31/2011).
Vest-Agder-museet, Odderøya museumshavn, formidlingsbygg og friluftsmuseum. Notat datert 17.02.2011.

Noter

- 1 Munksgaard 2001, s. 12.
- 2 Sak 102/2011 i Kristiansand bystyre og sak 31/2011 i Fylkestinget.
- 3 Berge 2013.
- 4 Mæsel, Mæsel og Munksgaard 2012.
- 5 Grønstad og Hjemdahl 2010, s. 6.
- 6 Munksgaard 2010, s. 3, og notat datert 17.02.2011.
- 7 Sak 102/2011 i Kristiansand bystyre og sak 31/11 i Fylkestinget.
- 8 Munksgaard 2001, s. 9, 10-12.
- 9 Munksgaard 2010.